

Als ik nu zeg dat het kastenstelsel in India niet deugt, is dat dan eurocentrisch?

"Ik denk dat kritiek op het kastenstelsel alleen gerechtvaardigd is als er een discussie met de andere groep heeft plaatsgevonden. Er valt wat voor te zeggen om zulke kritiek als gerechtvaardigd te beschouwen, zeker omdat grote figuren als *Gandhi* zich ook tegen het kastenstelsel verzet hebben. Maar *Gandhi* kende de westerse cultuur natuurlijk weer heel goed. Het is heel ingewikkeld. Maar ik wil dit zeggen: het *à bout portant* verbieden van weduwenverbranding door een koloniale overheid lijkt rechtvaardig, waardig en menselijk, maar is onjuist."

Waarom?

"Omdat je niet zonder meer kunt ingrijpen in iets dat voor deze mensen een hoge waarde vertegenwoordigt, namelijk dat de vrouw met haar man mee de dood ingaat."

Voor de weduwe lijkt me dat tamelijk gruwelijk.

"Nadat de weduwenverbranding in India verboden werd, hadden weduwen een afschuwelijk leven. Het kwam voor dat zij zich zelf in het vuur wierpen. Men heeft toen de wet moeten aanvullen door ook de omstanders strafbaar te stellen die passief toekeken hoe een weduwe zich vrijwillig verbrandde. Zulke acties houden verband met een geïntegreerde levensbeschouwing van hiernamaals en geloof in reïncarnatie. Natuurlijk geloof ik dat die weduwenverbranding onmenselijk is, maar alleen in een interactie-proces kan daar iets aan veranderen. Het moet van binnenuit komen."

Ik kan me voorstellen dat je de mentaliteitsverandering een duwtje geeft door een wettelijk verbod uit te vaardigen.

"Je kunt de opbouw van een stamverband of een stamhiërarchie niet zomaar doorbreken. Een ander voorbeeld: een Indonesiër is geneigd een proefschrift of een scriptie te beoordelen op grond van zijn kennis over de persoon die het werk geschreven heeft en op grond van de plek in de maatschappelijke hiërarchie die de persoon inneemt. Als ik een proefschrift beoordeel, probeer ik juist zoveel mogelijk de persoon, hoe sympathiek of belangrijk hij ook is, te vergeten en te kijken naar de objectieve waarde van het werk. Zij vinden dat onzin: je kunt een werk niet losmaken van zijn maker. Als een werk volgens objectieve, dat wil zeggen westerse, maatstaven goed is, maar de persoon die het geschreven heeft is een schoft, dan kan het werk niet echt goed zijn. Vinden zij. Niet dat ik overigens zo gevoelig ben voor zulke argumenten."

Wat doet u in zo'n geval?

"Ik probeer duidelijk te maken dat ze steeds meer competitie zullen krijgen van India, de Filipijnen, Korea en Japan. Als ze mee willen doen op universitair niveau zul-

len ze bepaalde kwaliteitsmaatstaven moeten hanteren. Dat kan wel betekenen dat je bij een aanstelling let op de gaafheid van een persoon, maar als het gaat om een proefschrift of scriptie zul je puur zakelijk, wetenschappelijk moeten oordelen. Dat is niet gemakkelijk, het kost soms jaren praten. Dan denk je eindelijk dat ze het met je eens zijn, blijken ze het achteraf toch weer anders te doen."

Is het beroep op de bijzonderheid van de eigen cultuur en het eurocentrisme van elke kritiek, niet vaak een gemakkelijk argument om lastige pottekijkers buiten de deur te houden?

"Dat gebeurt inderdaad. Anderzijds is het eurocentrisme een realiteit geweest en is het dat nog altijd. Als je passages bij *Hegel* en *Marx* leest, of zelfs bij *Husserl*, dan zie je duidelijk eurocentrische trekken. De zon komt op in het Oosten en bereikt boven Europa zijn hoogtepunt. Dat soort beelden."

Een moderne volgeling van Hegel, de Amerikaan Fukuyama, heeft het over 'het einde van de geschiedenis': Het westerse politieke en economische systeem als hoogste goed; serieuze alternatieven zijn er, na het wegvallen van het communisme, niet meer. Toch weer het Westen als voorbeeld voor de wereld?

"Ik denk dat het idee van een klimmende lijn naar het Westen toe, een onjuist gezichtspunt is. Er zijn verschillende stijgende lijnen. Neem nou de democratie, daar zijn verschillende vormen van. Het districtenstelsel in Engeland is heel anders dan het systeem dat wij kennen."

Zijn het in wezen niet varianten op een globaal systeem van parlementaire democratie?

"Dat klopt, maar ik kan het in Engeland onmogelijk democratisch vinden dat daar een liberale partij bestaat die in principe de meeste stemmen kan behalen maar met nul personen in het parlement komt omdat die partij in alle districten net in de minderheid is. Dat vind ik niet democratisch. Maar ja, er zijn vele opvattingen van democratie."

Wat heeft het voor u betekend om zoveel met andere culturen in aanraking te komen?

"Een verruiming van de horizon. Maar dat betekent het voor iedereen, zelfs voor iemand die als toerist gaat."

Beschouwt u zichzelf als een pendelaar tussen verschillende culturen?

"Ik ben geen wereldburger, ik geloof ook niet dat die er zijn. Ik weet ook niet of de echte kosmopoliet ooit zal bestaan, en als hij zal bestaan kan hij misschien een windhaan zijn die alle kanten opdraait. Nee hoor, ik ben gewoon een geheide Hollander."